

УДК 911.3.63.(477.5)

Сергій Сонько

ВИРОБНИЧА ТИПОЛОГІЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ: ТРИДЦЯТЬ РОКІВ ПОТОМУ

Наголошується на великому значенні географії сільського господарства у формуванні предметної області суспільної географії. Із застосуванням авторської методики елементарних ГІС виконана типологія сільськогосподарських підприємств Харківської області. При порівнянні сучасних виробничих типів з тими, що формувались 30 років тому, встановлені відповідні географічні закономірності.

Ключові слова: виробничий тип сільського господарства, сільськогосподарський район, спеціалізація сільського господарства, елементарна ГІС.

Сергей Сонько. ПРОИЗВОДСТВЕННАЯ ТИПОЛОГИЯ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА ХАРКОВСКОЙ ОБЛАСТИ: ТРИДЦАТЬ ЛЕТ СПУСТЯ. Акцентируется внимание на большом значении географии сельского хозяйства в формировании предметной области общественной географии. С применением авторской методики элементарных ГИС выполнена типология сельскохозяйственных предприятий Харьковской области. При сравнении современных производственных типов с теми, что формировались 30 лет назад, установлены соответствующие географические закономерности.

Ключевые слова: производственный тип сельского хозяйства, сельскохозяйственный район, специализация сельского хозяйства, элементарная ГИС.

Sergiy Sonko. AGRICULTURE PRODUCTION TYPOLOGY OF KHARKIV REGION: AFTER THIRTY YEARS. Attention on the large value of agriculture geography is accented in forming of subject field of society geography. With the use of author method elementary GIS typology of agricultural enterprises of the Kharkov area is executed. At comparing of modern production types to those, that formed 30 years ago the main geographical conformities are setting.

Key words: production type of agriculture, agricultural district, specialization of agriculture, elementary GIS.

Постановка проблеми. Виробнича типологія сільськогосподарських підприємств та сільськогосподарське районування, напевно, найстаріші і чи не єдині розділи предметної області соціально-економічної географії, які ще можуть підтримувати, власне, географічну специфіку цієї науки. Враховуючи, що сільське господарство – найбільш наближена за типом речовинно-енергетичних відносин до природних екосистем галузь, пошук таких форм його ведення (спеціалізації), які б відповідали природним можливостям конкретної території, є, напевно, головним завданням, вирішення якого повинні взяти на себе економіко-географи [1, 36]. З іншого боку, «розтягнутий у часі», а тому зовнішньо непомітний вплив сільського господарства на ландшафти являє собою чи не найбільшу небезпеку, від подолання якої залежить виживання людства [5]. Саме з цього виходить актуальність і практична спрямованість подібних досліджень.

Намагання «вписати» сільськогосподарську діяльність в наявний біокліматичний потенціал має давню історію, а методика таких досліджень має багаторічні напрацьовані традиції, які йдуть коренями до перших робіт з сільськогосподарського районування та типології сільського господарства [2]. Більше того, проблема «вписання» сільськогосподарської спеціалізації в наявні природні ландшафти завжди залишатиметься головною проблемою збалансованого природокористування. У разі ж некоректного «вписання» окремі галузі сільського господарства поступово, але впевнено і непомітно «висмоктують» із природи біоресурсний потенціал, полишаючи біосферу її головного багатства – природної родючості ґрунтів [18].

Аналіз попередніх досліджень. Власне, ідея відповідності певної галузі сільського господарства тому природному ландшафту, в якому вона розвивається (рівень зональності), пронизує найвідоміші класичні роботи В.В. Докучаєва, М.І. Вавілова, О.С. Єрмолова, О.В. Чаянова, О.М. Челінцева. При цьому у роботах трьох останніх авторів досліджувалась і господарська (економічна) «відповідність», «індикатором» якої був розмір селянського господарства (3-4 десятини), який дозволяв її власникам відповідально ставитись до цієї землі, передусім у підтримці її природної родючості. Селянин, його сім'я, усі домашні тварини і сільськогосподарські угіддя гармонізувались у таку собі екосистему, баланс речовини у якій був «замкнений» на певний природний ландшафт, а стійкість якого (за сучасною термінологією) ставала предметом посилюваного успадкованого піклування від батька до сина [40, 41]. При цьому механізмом забезпечення такої стійкості крім власності на землю була спеціалізація селянського господарства, дослідження якої (у вигляді бюджету селянської сім'ї) було здійснене О.В. Чаяновим і О.М. Челінцевим ще на початку ХХ століття (1911-1919 рр.) [42]. Більше того, у ТСГА (Тімірязевська сільськогосподарська академія) у період розбудови сільського господарства після революції (1924 р.) навіть була створена кафедра «Районування сільського господарства», яку очолював відомий економіст-аграрник О.М. Челінцев. А хіба обґрунтування господарської спеціалізації не являє собою стовбурову клітину предметної області соціально-економічної географії?

Інший, більш сучасний напрямок, тісно пов'язаний з географією сільського господарства – економічна оцінка земель та кадастр – був започаткований на радянських теренах ще у 1960-ті рр. відомим вітчизняним географом О.Г. Топчієвим [38, 39]. З тих пір проминув значний часовий відтинок,

але лише сьогодні напрацювання економіко-географів можуть бути запитаними при створенні земельного кадастру. Саме кадастрові оцінки, які за часів СРСР вважалися суто «буржуазною» категорією, в умовах ринкової економіки набувають особливої цінності, про що свідчать постійні гучні скандали навколо нелегального розпродажу приміських земель Києва, Харкова, Дніпропетровська, Одеси, Львова. Що ж до економічної оцінки сільськогосподарських земель, то в сьогоdnішніх надскладних умовах боротьби за саме існування української держави сільське господарство – чи не єдина галузь, яка ще може тримати вітчизняну економіку «на плаву», а реальна вартість наших земель може бути найглибше усвідомлена і обґрунтована саме географами.

Основу сільськогосподарських районів згідно класиків цього напрямку [2, 3, 6, 8, 9] складають виробничі типи сільського господарства, які і формуються саме на найнижчому просторовому рівні – селянського/фермерського господарства. Оскільки нижчий просторовий рівень у природі складають такі ж найменші за розміром одиниці ландшафтної організації, як фация, формація, урочище, то можна говорити або про екологічну відповідність, або невідповідність наявної спеціалізації. Зважаючи, що вказані ландшафтні одиниці відповідають такому ж найнижчому рівню у типології природних екосистем [1, 10, 30], стає зрозумілим, чому ще на початку ХХ століття такі відомі учені як О.В. Чаянов та О.М. Челінцев підкреслювали, що розмір території селянського господарства має складати (і колись складав!) 3-4 десятини. І не більше. Власне, це саме той розмір, який відповідає первинним одиницям природної ландшафтної організації, і це саме той рівень взаємодії природи і людини, на якому можливе природно-толерантне регулювання такої взаємодії.

Власне, для того, щоб встановити об'єктивні витоки формування сучасної спеціалізації сільського господарства і його екологічну відповідність, відомо давно в географічних науках як «рівень зональності», автором започаткований цикл робіт, в якому дана стаття є його продовженням [10, 16-20, 24, 25, 28-31, 33, 36, 37].

Методи досліджень. Зважаючи на відсутність детальних даних по окремих селянських господарствах (аналогом яких були результати бюджетних обстежень початку ХХ століття), пов'язану зі значною примітивізацією сучасної сільськогосподарської статистики, ми змушені були в якості первинного джерела інформації використовувати дані Інтернет-ресурсів [43, 44]. На цих сайтах з маркетинговою метою кожне сільськогосподарське підприємство розміщує про себе найпростішу інформацію (перелік

культур та напрямків тваринництва), яка, між тим, дає змогу у загальних рисах визначити виробничий тип (спеціалізацію) господарства. Враховуючи, що на даному інтернет-ресурсі перелік галузей виконує роль реклами, похибки і неточності вказаної спеціалізації зводяться до мінімуму. Відтак, був використаний суцільний масив даних по господарствах Харківської області, яких станом на 2014-2015 рік нараховувалось 1617. Уточнення виробничої специфіки було здійснене із застосуванням методу експертних оцінок, до яких було залучено понад 10 докторів і кандидатів сільськогосподарських, біологічних, ветеринарних та економічних наук – відомих спеціалістів із землеробства, генетики і селекції, рослинництва, тваринництва, економіки сільського господарства.

На відміну від популярного в останні роки серед економіко-географів методу середньозваженого рангу, в якому застосовується механічна градація галузей, в нашому випадку визначення спеціалізації торкається самих підвалин розвитку сільського господарства залежно від природних і економічних умов.

Згідно такого підходу, головним критерієм визначення спеціалізації вважається рівень зональності галузі, який в нашому випадку визначався за 5-бальною шкалою. Зокрема, якщо згідно агрокліматичних вимог умови лісостепу найбільше відповідають вирощуванню зернових культур та сояшника, то рівень зональності оцінювався в 5 балів [45]*. У класичних роботах з типології та районування сільського господарства [7] саме агрокліматичне та ландшафтне районування складає основу виділення сільськогосподарських районів, що, на нашу думку є цілком логічним саме з географічної точки зору.

Визначення зональності тваринництва – більш складна дослідницька процедура, оскільки його зональність залежить не лише від товарності продукції. Зокрема, найвищим ступенем зональності вродіє скотарство, оскільки саме там ще збереглося безприв'язне утримання худоби з використанням рослинних ресурсів природних кормових угідь. Натомість, свинарство, птахівництво, кролівництво за типом кормової бази майже не пов'язані з природними кормовими угіддями і можуть розвиватись майже повсюдно.

Отже, покладатись при визначенні спеціалізації тваринництва лише на дані, які публікують про свої господарства фермери, недостатньо, оскільки вони враховують лише товарність продукції. Врахування ж природної складової формування спеціалізації тваринництва вимагає передусім дослідження структури раціонів годівлі і структури стада.

* **Агрокліматичне районування** — науково обґрунтований поділ території за агрокліматичними умовами вирощування сільськогосподарських культур. За допомогою агрокліматичного районування виділяють території із сприятливими, задовільними чи несприятливими кліматичними умовами для вирощування тієї чи іншої культури і визначають продуктивність клімату в показниках відносної врожайності. Знання агрокліматичних особливостей дає змогу якнайдоцільніше розміщувати сільськогосподарські культури і застосовувати найдосконаліші меліоративно-агротехнічні заходи.

В більшості випадків в умовах лісостепу в господарствах, що заявили про себе, як «молочні», формується молочно-м'ясна спеціалізація і далі, в умовах степу – ті, що заявили про спеціалізацію як про «молочно-м'ясну», реально мають м'ясо-молочну. Справа в тім, що природні умови для розвитку молочного скотарства у чистому вигляді існують в Данії, Голландії, північних департаментах Франції, в деяких районах Великобританії, де наявні значні площі природних кормових угідь як джерела соковитих кормів при безприв'язному утриманні худоби.

Крім того, в цих країнах набагато краще розвинута племінна справа і господарі молочних ферм не змушені тримати ремонтний молодняк на відгодівлі у власному господарстві. В умовах же вітчизняного скотарства відбувається постійна вибраківка молочного стада, яке замінюється ремонтним молодняком переважно власного утримання. В більшості випадків вибраківана худоба забивається для внутрішньогосподарського споживання і «не показується» в структурі товарної продукції. Відтак, реальна структура стада у «молочно-м'ясних» господарствах наближається до м'ясо-молочної. Вказана особливість була нами врахована. При цьому спеціалізація скотарства була також скоригована залежно від наявності у господарстві природних кормових угідь, що в свою чергу залежить від розміщення території у степовій чи лісостеповій зоні, наявності заплавлених територій чи розвитку яружно-балочної системи.

При визначенні виробничого типу нами були здійснені рутинні дослідницькі процедури, необхідні в таких дослідженнях і описані в класичних роботах [3, 6]. Зокрема, всі галузі були розбиті на два найголовніші напрямки – рослинництво і тваринництво. При цьому «чисто» рослинницьким господарствам при визначенні виробничого типу віддавався пріоритет, оскільки на продуцентів в екосистемах припадає понад 98% фіксованої сонячної енергії, а, отже, з географічної точки зору саме рослинництво в найбільшому ступені визначає рівень зональності («вписання» в природний ландшафт) підприємства. Другий за значенням критерій – рівень інтенсивності, або ж розмір сумарних витрат, зокрема, енергетичних субсидій на підтримку певної галузі. Зокрема, за цим критерієм господарства, в яких розвивають тваринництво (хоч самостійно, хоч у поєднанні з рослинництвом), є більш енерговитратними порівняно з «чисто» рослинницькими. Так само в рослинницьких господарствах при наявності просапних технічних культур також зростає рівень інтенсивності.

Використання наведених методичних прийомів було здійснене на території Харківської області, яка цікава автору ще через ту обставину, що подібні дослідження (в річці написання кандидатської дисертації) були проведені ним в період з 1980 по 1990 рр. [37]. Загальна тенденція до збільшення кількості землекористувачів – 1617 сьогодні, порівняно з 429 у 1985 р. неначебто дає слабку надію, що у сучасному сільському

господарстві наявне прагнення до «вписання» спеціалізації у природні ландшафти. Проте, закони ринку геть руйнують такі сподівання і замість 25 виробничих типів, виділених автором на території області у 1985 р. (серед яких більше половини мали високий ступінь зональності), сьогодні виділяється щонайбільше 10 типів, «зональність» яких підлягає великим сумнівам.

Основи методики виробничої типології та сільськогосподарського районування закладені у роботах класиків географічної і аграрної науки [2, 3, 6, 8, 9], а також удосконалені автором [10, 18, 30, 37].

У одній з перших авторських робіт [37] були досліджені типи використання земель, типи організації сільськогосподарської території, виробничі типи господарств та сільськогосподарські райони (усе в розрізі господарств), які формуються на території Харківської області. На жаль, застосована методика (напевно, через її рутинність) виявилась непопулярною на вітчизняних теренах. Тому останні систематичні дослідження типології українського сільського господарства відносяться до 1950 – 1960-х рр. [6]. Автори ж робіт доби української незалежності (саме через брак статистики) взагалі не «занурювались» у проблему глибше рівня адміністративного району [4].

В методологічному аспекті відсутність детальної сільськогосподарської статистики має і зворотний негативний бік – некоректне застосування математико-статистичних методів узагальнення (інтерполяції), що робить такі дослідження «наукоподібними», але такими, що значно спотворюють об'єктивні географічні процеси і явища. Для сільського ж господарства, яке серед інших галузей володіє найбільшою просторовою дискретністю, важливим є саме вибір первинної просторової одиниці дослідження [35], оскільки узагальнення різних показників в межах адміністративних районів зовсім не відображає усе різноманіття напрямків використання земель, яке і визначає відповідність спеціалізації агрокліматичному потенціалу природних ландшафтів.

Власне, у таких дослідженнях порушується найголовніший принцип систематичної науки – «від простого до складного» (а не навпаки), відомий у науковій методології як принцип редукціонізму. Натомість, в таких роботах як базова просторова одиниця використовується територія адміністративного району, яка інколи дуже неоднорідна, передусім у природному відношенні. Вже потім результати математичної обробки усереднених даних «розповсюджуються» на нижчий просторовий рівень – рівень окремого господарства, що на нашу думку – некоректно.

Натомість узагальнення, або екстраполяція була використана нами з рівня господарства (рис. 1.) Враховуючи, що в сучасних ГІС (геоінформаційних системах) існують «вбудовані» методи просторової оптимізації, нами був використаний інструмент «Полігони Тіссена-Вороного» для відмежування території господарств, оскільки отримання реальної інформації про конфігурацію території господарств

на даному етапі досліджень виявилось неможливим через брак даних [18]. Полігон Вороного – це сукупність точок простору, кожна з яких знаходиться не далі від центру даного простору, ніж від інших таких центрів*. У випадку, коли до одного

населеного пункту «приписано» декілька господарств, такий багатокутник розбивався на рівні сегменти (від центру), і периметри яких утворювали спільний периметр кожного конкретного полігону.

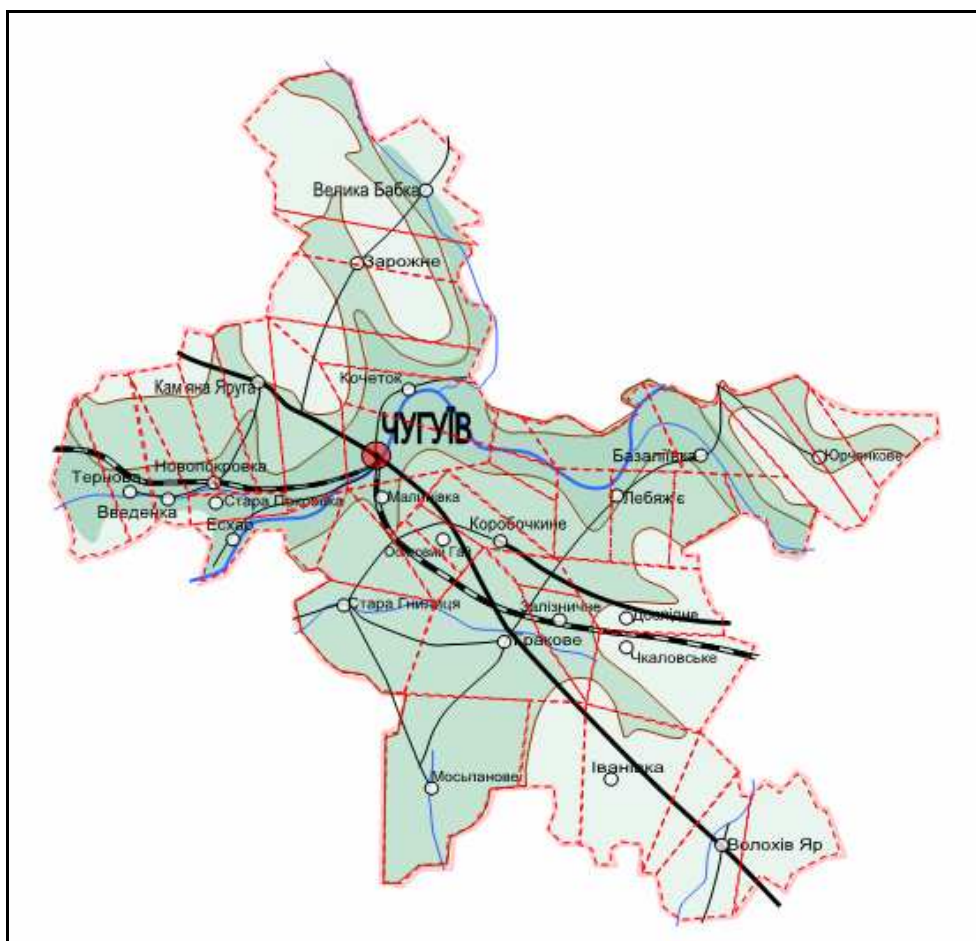

Рис. 1. Відмежування територій окремих господарств методом побудови полігонів Вороного
(межі господарств позначені пунктирними лініями)

Застосування картографічного методу з метою дослідження спеціалізації сільського господарства здійснювалось в межах авторської методики елементарних ГІС, яка розробляється починаючи з кінця 1990-х рр. [11-15, 21-23, 26, 27]. Її ж застосування у різних галузях науки і освіти дало відчутні результати, зокрема, створена довідкова ЕГІС «Міста України», географічні бази даних по окремих областях України, географічні бази даних з екологічного туризму Черкащини та Уманщини і багато інших прикладних розробок [32, 34].

Як у перелічених, так і у пропонованій ЕГІС реалізована можливість оперативного доступу через гіперпосилання до більш конкретних даних, що дозволяє візуалізувати інформацію по окремих господарствах, а, отже, значно полегшує процедуру просторового аналізу (рис. 2). При цьому автор

наголошує, що векторні карти, створені в середовищі MS Office, найчастіше виконують роль дослідницького інструменту, ніж картографічної продукції.

Головним джерелом інформації для виділення виробничих типів сільського господарства Харківської області були [43, 44]. Основу картографічного матеріалу склали карти адміністративних районів, опубліковані в Українській географічній енциклопедії.

Виклад основного матеріалу. За станом на кінець 2014 – початок 2015 р. на території Харківської області працювало 1617 сільськогосподарських підприємств, які спеціалізувались переважно на галузях рослинництва (рис. 3).

*Георгій Федосійович Вороной (1868-1908) – український математик, відомий розробками в царині теорії квадратичних форм.

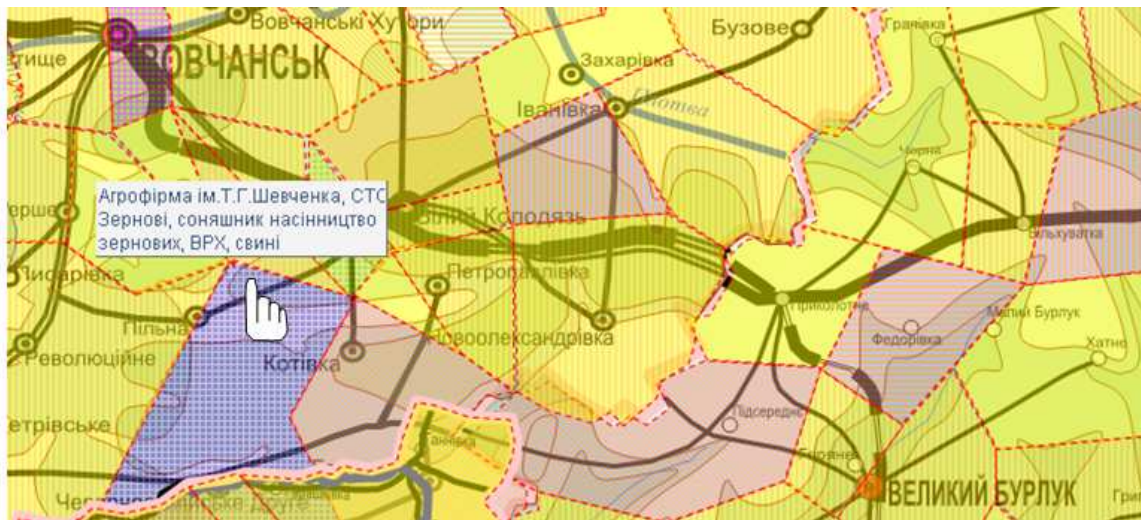

Рис.2. Організація гіперпосилань в ЕГІС «Виробничі типи господарств Харківської області станом на 2015 рік» (за даними kolosok.info та anyfoodanyfeed.com)

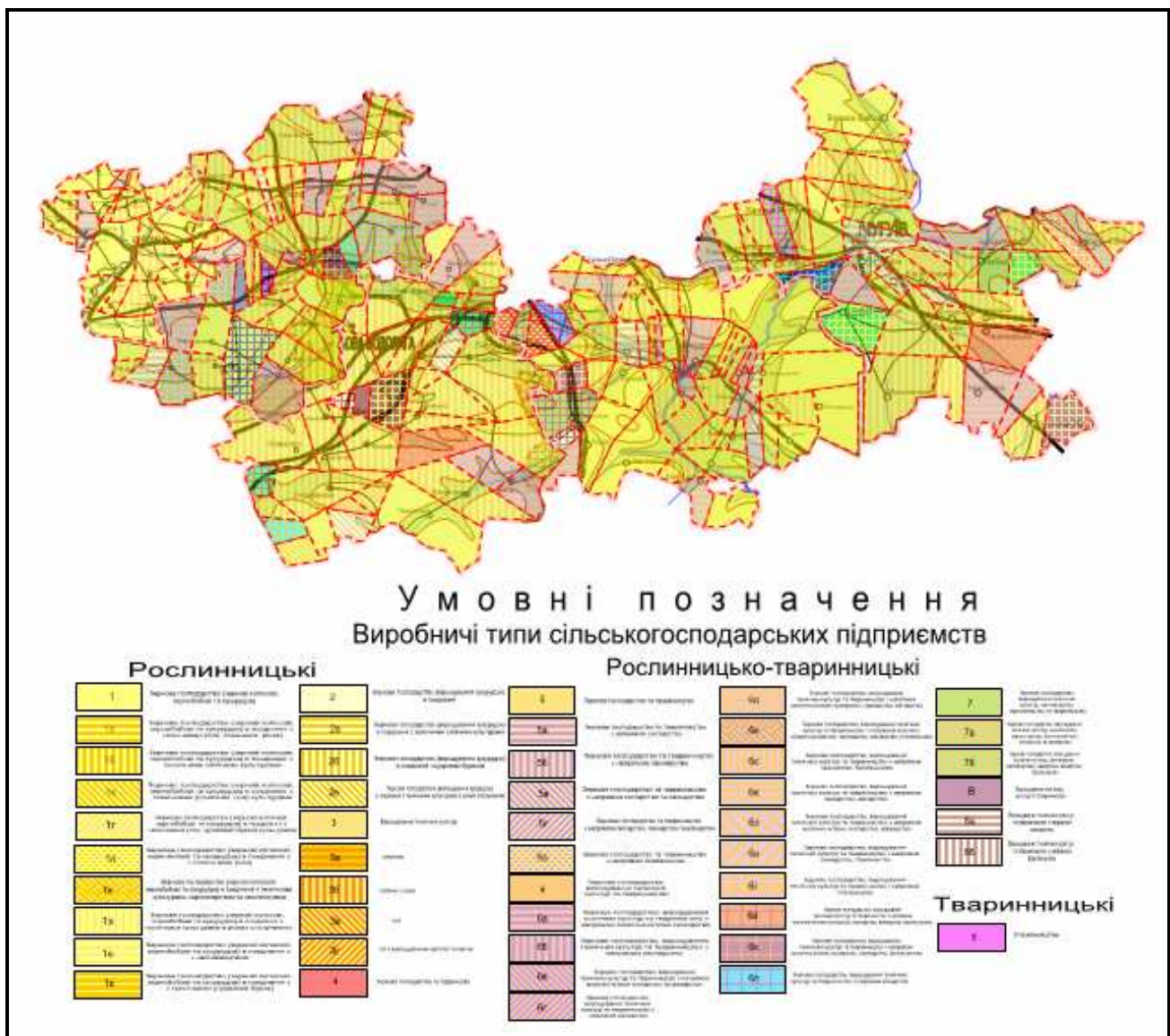

Рис. 3. Виробничі типи сільськогосподарських підприємств Харківської області, станом на 2014-2015 рр. (фрагмент)

Основу рослинницьких виробничих типів склали господарства, які спеціалізуються на вирощуванні зернових колосових культур і соняшнику і яких налічується в області 848*. Буряківництво, попри розвиток у 67 господарствах, в окремий тип не виділялось, оскільки у всіх господарствах, де воно розвинене, воно знаходиться на другорядних місцях після зернових, соняшнику або ж різних галузей тваринництва.

Серед рослинницьких на другому місці ті, що спеціалізуються на виробництві зернових культур (417), або зернових з кукурудзою (57). Виділення у окремий тип зернових з кукурудзою обумовлене тим, що кукурудза – просапна культура і вимагає додаткових енергетичних субсидій, зокрема, для міжрядного обробітку.

В переліку виробничого типу з зерновими культурами найбільш часто зустрічаються підтипи у поєднанні з садівництвом/виноградарством і овочівництвом/картоплярством, або з вирощуванням кормових культур, або виробництвом міцелію гливи, або з вирощуванням баштанних культур (33 господарства). В перелічених типах рівень зональності був оцінений нами в 4-5 балів. Далі у напрямку зниження рівня зональності, а, отже, збільшення рівня інтенсивності у нашій типології розміщені підприємства, що спеціалізуються на овочівництві (13), садівництві (6) та рисосіянні (5)**. В окремий тип, який займає середнє положення за рівнем зональності та інтенсивності, були об'єднані господарства, що спеціалізуються на насінництві, яке вимагає додержання певної технології, пов'язаної з ізоляцією посівів (всього 17 господарств).

Господарств, що спеціалізуються лише на тваринництві у «чистому» вигляді, дуже мало (6). Це ті, де розвивається свинарство (1), птахівництво (1), бджільництво (1), конярство (1), або ж племінні господарства (2).

Найбільш різноманітними за кількістю поєднань галузей виявились рослинницько-тваринницькі виробничі типи з середнім рівнем зональності 4 бали. Це:

- зернові, соняшник, скотарство м'ясо-молочного напрямку (62), з рівнем зональності 4-5 балів;
- зернові, соняшник, скотарство молочного

м'ясного напрямку (84), з рівнем зональності 3-4 бали (залежно від розміщення по відношенню до крупних центрів споживання незбираної молочної продукції – Харків, Куп'янськ, Красноград та ін., або ж за наявності природних кормових угідь);

- зернові, соняшник, свинарство (43), з рівнем зональності 3 бали.

Як допоміжні галузі тваринництва з низьким рівнем зональності доволі часто зустрічаються птахівництво (18), рибництво (17), бджільництво (8), вівчарство (6). При цьому на перших місцях можуть бути різноманітні галузі рослинництва і тваринництва: вирощування зернових, соняшнику, овочівництва, садівництва, скотарство, свинарство та ін.

Скоріше як виняток зустрічаються господарства з дуже різноманітною спеціалізацією, наприклад, ТОВ «Близнюківський комбикормовий завод» – «зернові, соняшник, свинарство племінне (Полтавська біла), буряківництво, скотарство м'ясо-молочного напрямку», чи в тому ж Близнюківському районі ТОВ «Лан» – «зернові, соняшник, скотарство м'ясо-молочного напрямку, свинарство, вівчарство, буряківництво», або в Богодухівському районі СТОВ «Батьківщина» – «зернові, кукурудза, насінництво зернових, племінне скотарство молочного напрямку (Українська червоно-ряба, симметаль) свинарство, бджільництво, птахівництво (гуси), або в Сахновщинському районі ПАТ «Племінний завод ім. 20-річчя Жовтня» – «цитрусові, зернові, соняшник, м'ясо-молочне скотарство, свинарство, буряківництво». Проте, такі господарства нечисленні (близько 15) і суттєво не впливають на рівень зональності основного масиву господарств області, оскільки економічна ефективність одночасного розвитку таких різноманітних за технологією галузей за оцінками експертів підлягає великим сумнівам.

Висновки. Порівнюючи сучасну типологію сільського господарства Харківської області з виробничими типами, що були нами виділені у 1985 р., відмічаємо наступні особливості:

1. За 30 років розвитку сільського господарства Харківщини його спеціалізація суттєво змінилась з переважно тваринницько-рослинницької (у 1985 р.) до рослинницької у 2015 р.

*Серед даних підприємств близько 20% припадає на ті, що заявили про свою спеціалізацію як «Зернові та технічні культури». Враховуючи, що головною технічною культурою у лісостепу України є соняшник, а також на підставі консультацій з окремими фермерами і спеціалістами сільського господарства районів Харківської області назва типу була узагальнена саме таким чином. Виняток складають підприємства що вирощують ріпак (або замість, або разом з соняшником). Ті господарства, що заявили про себе як ті, що вирощують цукровий буряк (знову ж таки, переважно разом з соняшником чи ріпаком) виявились нечисленими (67) і «розпорошеними» по території області, а отже, можуть лише незначним чином впливати на рівень зональності даного типу.

**Вирощування рису – напевне, найбільш «екзотичний» тип для умов Харківської області (хоч би тому, що світові ареали рисосіяння припадають на зони з тропічним кліматом). Зокрема, це господарства: «Берізка» (с-ще Руська Лозова, Дергачівський район), к-т «Тепличний» (с-ще Есхар, Чугувський район), а/ф «Українське насіння» (с-ще Красне, Кегичівський р-н), ПАТ «Ізюмське» (с-ще Федорівка Ізюмського району), ТОВ Красноградська овочева фабрика (с-ще Наталіне, Красноградський район). Проте, консультації з експертами підтвердили можливість рисосіяння і в умовах помірного клімату, але замість чеків в нашому випадку використовувались заплави малих річок і заливні луки. Між тим, на думку експертів, економічна ефективність цієї галузі в умовах степу та лісостепу підлягає великим сумнівам.

Якщо у 1985 р. переважаючими були виробничі типи: скотарсько-буряківничі, скотарсько-зернові, скотарсько-олійницькі, скотарські та свинарські (до 85% усього масиву господарств), то у 2015 р. всього на 2 типи – зерно-олійні та зернові – припадають ті ж 80-85% господарств. Вказана тенденція пояснюється двома головними причинами. По-перше, демографічною кризою українського села, наслідком якої стала майже повна деградація трудомісткого тваринництва. І, по-друге, більш жорсткими законами ринкової економіки та глобалізаційними впливами, які об'єктивно «вимили» галузі з низьким диференційним доходом, залишивши експортноспроможні [16, 17].

2. Порівняно з 1985 р., коли різноманітні поєднання галузей тваринництва і рослинництва в значному ступені визначали рівень зональності, у 2015 р. зональність визначають зазначені вище дві галузі рослинництва – вирощування зернових та технічних олійних культур. Подібна тенденція вже давно притаманна країнам з високим ступенем розвитку капіталістичних відносин (Пімментелл, 1986), де найбільш доцільні за агрокліматичними характеристиками галузі витісняються більш вигідними в умовах ринку.

3. З географічної точки зору відмічається низька континуальність у розповсюдженні інших типів сільського господарства, крім названих вище, що означає формування суцільного поля із зерно-олійною спеціалізацією від Близнюківського до Дергачівського району по вектору Північ-Південь і від Боровського до Красноградського району по вектору Схід-Захід (рис. 3). Певний виняток складає

приміська зона міста Харкова, де ще можна знайти деякі просторові закономірності у формуванні азональних типів, зорієнтованих на споживача.

4. Високий споживацький потенціал міста Харків обумовлює попит на розвиток більш широкого спектру азональних галузей рослинництва і тваринництва, таких як вирощування цитрусових та тропічних культур, рису, міцелію гливи та печериці, садівництво та виноградарство, овочевих та баштанних культур, бджільництво, кролівництво, рибництво. Проте розвиток цих галузей знаходиться в зоні високого економічного ризику, оскільки вимагає високих витрат на підтримання спеціалізації, непридатної для даної природної зони.

Виконана нами типологія сільськогосподарських підприємств може скласти наукову основу для подальшого аналізу відповідності спеціалізації агрокліматичним умовам з прямим виходом на кадастрові оцінки земель, а, отже, розробку законодавчого та економічного механізму землекористування в сільській місцевості України. Такі дослідження стають усе більш актуальними напередодні адміністративно-територіальної реформи і передачі сільськогосподарських земель у володіння сільських громад.

Подальші перспективи своїх досліджень автор пов'язує з сільськогосподарським районуванням Харківської області і встановленням відповідності наявної спеціалізації ландшафтним особливостям території, а також екологічним оцінкам такої спеціалізації.

Список використаних джерел:

1. *Agroekosystema*. Sonko S.P., Sozinov O.O.: *Ekologichna entsyklopediia: U 3 t. / Redkolegiia: A.V. Tolstoukhov (holovnyi redaktor) ta in.* – К.: TOB «Tsentр ekologichnoi osvity ta informatsii», 2006. – Т. 1. – С. 14. [*Агроэко-система. Сонько С.П., Созинов О.О.: Экологичная энциклопедия: У 3 т. / Редколегия: А.В. Толстоухов (головный редактор) та ін.* – К.: TOB «Центр екологічної освіти та інформації», 2006. – Т. 1. – С. 14].
2. Kostrowicki J. *The Typology of Word Agriculture.* – Warsaw, 1974.
3. Kriuchkov V.G. *Territorialnaia organizatsiia selskogo khoziaistva: (Problemy i metody ekonomiko-geograficheskogo issledovaniia).* – М.: Mysl, 1978. – 268 s. [Крючков В.Г. *Территориальная организация сельского хозяйства: (Проблемы и методы экономико-географического исследования).* – М.: Мысль, 1978. – 268 с.].
4. Likhvan V., Dobrovolska N., Kandyba Yu. *Vyznachennia spetsializatsii silskoho hospodarstva Kharkivskoi oblasti // Chasopys sotsialno-ekonomichnoi geografii.* – Kh.: KhNU im. V.N. Karazina, 2013. – Вип. 14(1). – С. 97-102. [Ліхван В., Добровольська Н., Кандиба Ю. *Визначення спеціалізації сільського господарства Харківської області // Часопис соціально-економічної географії.* – Х.: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2013. – Вип. 14(1). – С. 97-102].
5. Losev K.S. *Biudzhет antropogennogo ughleroda i rol ekosistem v ego emissii i stoke v globalnom i kontinentalnom masshtabakh // Strany i regiony na puti k sbalansirovannomu razvitiuu: Sbornik nauchnykh trudov.* – Kiev: «Akadempriodika», 2003. – С. 36-41. [Лосев К.С. *Бюджет антропогенного углерода и роль экосистем в его эмиссии и стоке в глобальном и континентальном масштабах // Страны и регионы на пути к сбалансированному развитию: Сборник научных трудов.* – Киев: «Академприодика», 2003. – С. 36-41].
6. Mukomel I.F. *Selskokhoziaistvennye zony USSR, ch. 1.* – Kiev: KGU, 1954. – 107 s. [Мукомель И.Ф. *Сельскохозяйственные зоны УССР, ч.1.* – Киев: КГУ, 1954. – 107 с.].
7. Rakitnikov A.N. *Geografiia selskogo khoziaistva.* – М.: Mysl, 1970. – 342 s. [Ракитников А.Н. *География сельского хозяйства.* – М.: Мысль, 1970. – 342 с.].
8. Rakitnikov A.N. *Tipologicheskoe izuchenie selskogo khoziaistva i ego primenenie dlia planirovaniia proizvodstva. V sb. «HSH MGK. Problemy tipologii selskogo khoziaistva».* – М., Odessa, 1976. – С. 95-98. [Ракитников А.Н. *Типологическое изучение сельского хозяйства и его применение для планирования производства. В сб. «ХХШ МГК. Проблемы типологии сельского хозяйства».* – М., Одесса, 1976. – С. 95-98].
9. *Selskokhoziaistvennoe raionirovanie i selskokhoziaistvennye raiony // Sbornik statisticheskikh materialov po*

- organizatsii krestianskogo khozajstva Ukrainy i smezhnykh guberniy / Pod red. A.N. Chelintseva. – Odessa, 1922. [Сельскохозяйственное районирование и сельскохозяйственные районы // Сборник статистических материалов по организации крестьянского хозяйства Украины и смежных губерний / Под ред. А.Н. Челинцева. – Одесса, 1922].
10. Sonko S.P. Agroekosystema yak ekologichna nisha liudyny // Zbirn. nauk. prats Umanskoho DAU. – Ch. 1. Agronomiia. – Vyp. 71. – Uman, 2009. – S. 188-199. [Сонько С.П. Агроэкосистема як екологічна ніша людини // Збірн. наук. праць Уманського ДАУ. – Ч. 1. Агрономія. – Вип. 71. – Умань, 2009. – С. 188-199].
 11. Sonko S.P. Vykorystannia u ekologichnomu vykhovanni elementarnoi GIS «Nakopychennia tverdykh pobutovykh vidkhodiv u naselenykh punktakh Cherkaskoi oblasti» // Pryrodnychi nauky v systemi osvity: Materialy Vseukr. nauk.-prakt. Internet-konf., 26 bereznia 2015 r., m. Uman. – FOP Zhovtyi O.O., 2015. – S. 94-98. [Сонько С.П. Використання у екологічному вихованні елементарної ГІС «Накопичення твердих побутових відходів у населених пунктах Черкаської області» // Природничі науки в системі освіти: Матеріали Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф., 26 березня 2015 р., м. Умань. – ФОП Жовтий О.О., 2015. – С. 94-98].
 12. Sonko S.P. Geografichni bazy danykh yak efektyvnyi instrument vykladannia geografichnykh dystsyplin / Geohrafiia v informatsiinomu suspilstvi: Trudy mizhnar. konf. Ukrainskoho geografichnoho tovarystva. – Tom IV. – Kyiv: Vydavnytstvo geografichnoi literatury «Obrii». – 2008. – S. 290-292. [Сонько С.П. Географічні бази даних як ефективний інструмент викладання географічних дисциплін // Географія в інформаційному суспільстві: Труды міжнар. конф. Українського географічного товариства. – Том IV. – Київ: Видавництво географічної літератури «Обрії». – 2008. – С. 290-292].
 13. Sonko S.P., Holovchenko O.V. Geoinformatsiina systema «Sfera posluh Sotsmista Dzerzhynskoho raionu mista Kryvoho Rohu», elektr. rozrobka. – Kryvyi Rih, KEI KNEU, 1999 r. [Сонько С.П., Головченко О.В. Геоінформаційна система «Сфера послуг Соцміста Держинського району міста Кривого Рогу», електр. розробка. – Кривий Ріг, KEI KNEU, 1999 р.].
 14. Sonko S.P., Holubkina O.M. Vid elementarnoi geoinformatsiinoi systemy do stvorennia vidkrytoi regionalnoi geografichnoi bazy danykh // Ukraina: geografichni problemy staloho rozvytku. – T. IV. – Kyiv: Obrii, 2004. – S. 165-167. [Сонько С.П., Голубкіна О.М. Від елементарної геоінформаційної системи до створення відкритої регіональної географічної бази даних // Україна: географічні проблеми сталого розвитку. – Т. IV. – Київ: Обрії, 2004. – С. 165-167].
 15. Sonko S.P., Holubkina O.M. Zastosuvannia metodyky elementarnykh geoinformatsiinykh system v regionalnykh doslidzhenniakh // Visnyk Kryvorizkoho ekonomichnoho instytutu. – Kryvyi Rih: KEI KNEU, 2004. – № 3. – S. 46-54. [Сонько С.П., Голубкіна О.М. Застосування методики елементарних геоінформаційних систем в регіональних дослідженнях // Вісник Криворізького економічного інституту. – Кривий Ріг: KEI KNEU, 2004. – № 3. – С. 46-54].
 16. Sonko S.P., Holubkina O.M. Ekoloho-ekonomichni osnovy reformuvannia agrarnoho sektora Ukrainy v umovakh globalizatsii: Kol. monogr. Innovatsiino-tehnologichni aspekty formuvannia suchasnoho konkurentospromozhnoho APK Ukrainy / Pid red. d.e.n., profesora Yu.O. Nesterchuk. – Uman: Vyd.-poligr. tsentr «Vizavi», 2014. – Chastyna 1. – 260 s. – S.10-14. [Сонько С.П., Голубкіна О.М. Еколого-економічні основи реформування аграрного сектора України в умовах глобалізації: Кол. моногр. Інноваційно-технологічні аспекти формування сучасного конкурентоспроможного АПК України. / Під ред. д.е.н., професора Ю.О. Нестерчук. – Умань: Вид.-полігр.центр «Візаві», 2014. – Частина 1. – 260 с. – С. 10-14].
 17. Sonko S.P., Holubkina O.M. Kooperatsiia vid Chaianova do siododennia // Aspekty stabilnoho rozvytku ekonomiky v umovakh rynkovykh vidnosyn. Ch. 2.: Materialy VI Mizhnar. nauk.-prakt. konf., 17-18 travnia 2012 roku. – Uman: Vydavets «Sochynskiy», 2012. – S. 102-104. [Сонько С.П., Голубкіна О.М. Кооперація від Чайанова до сьогодення // Аспекти стабільного розвитку економіки в умовах ринкових відносин. Ч. 2: Матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф., 17-18 травня 2012 року. – Умань: Видавець «Сочинський», 2012. – С. 102-104].
 18. Sonko S.P. Dosvid stvorennia elementarnoi GIS «Otsinka ekologichnoho vplyvu silskoho hospodarstva na landshafty Cherkaskoi oblasti» // Perspektyvy rozvytku lisovoho i sadovo-parkovoho hospodarstva: Materialy nauk. konf. – Uman: Vizavi, 2015. – S. 18-23. [Сонько С.П. Досвід створення елементарної ГІС «Оцінка екологічного впливу сільського господарства на ландшафти Черкаської області» // Перспективи розвитку лісового і садово-паркового господарства: Матеріали наук. конф. – Умань: Візаві, 2015. – С. 18-23].
 19. Sonko S.P. Zaluchennia investysij na rozvytok selianskykh i fermerskykh hospodarstv za ekologichnymy pryntsyramy // Innovatsiini rozrobky Umanskoho natsionalnoho universytetu sadivnytstva. 170-richchiu navchalnoho zakladu prysviachuetsia / Za red. d.s.-h.n., prof. V.P. Karpenka. – Uman: Vyd.-polihraf. tsentr «Vizavi», 2014. – S. 30. [Сонько С.П. Залучення інвестицій на розвиток селянських і фермерських господарств за екологічними принципами // Інноваційні розробки Уманського національного університету садівництва. 170-річчю навчального закладу присвячується / За ред. д.с.-г.н., проф. В.П. Карпенка. – Умань: Вид.-поліграф. центр «Візаві», 2014. – С. 30].
 20. Sonko S.P. Ekologiya agrolandshaftiv i proqramovani tekhnologii vyroshchuvannia silskohospodarskykh kultur // Zbirn. nauk. prats Umanskoho NUS. – Ch.1. Ahronomiya. – Vyp. 73. – Uman, 2010. – S. 360-365. [Сонько С.П. Екологія агроландшафтів і програмовані технології вирощування сільськогосподарських культур. // Збірн. наук. праць Уманського НУС. – Ч. 1. Агрономія. – Вип. 73. – Умань, 2010. – С. 360-365].
 21. Sonko S.P. Elementy elektronnoi kartografii u vykladanni geografichnykh dystsyplin u zahalnoosvitnij i vyshchij shkoli // Problemy bezperervnoi geografichnoi osvity i kartografii: Zbirnyk naukovykh prats. – Vinnytsia: Anteks,

2001. – Вур. 2. – С. 136-138. [Сонько С.П. Елементи електронної картографії у викладанні географічних дисциплін у загальноосвітній і вищій школі // Проблеми безперервної географічної освіти і картографії: Збірник наукових праць. – Вінниця: Антекс, 2001. – Вип. 2. – С. 136-138].
22. Sonko S.P., Ermilov I.A. Poiskovaiia kartograficheskaia sistema «Ulitsy i doma Krivogo Roga» // «Krivoi Rog 2001». – Seriiia ezhegodnykh telefonnykh spravochnikov. – S. 145-303. [Сонько С.П., Ермилов І.А. Поисковая картографическая система «Улицы и дома Кривого Рога» // «Кривой Рог 2001». – Серия ежегодных телефонных справочников. – С. 145-303].
23. Sonko S.P. Internet-proekt vidkrytoi regionalnoi geografichnoi bazy danykh / Visnyk Dnipropetrovskoho natsionalnogo universytetu. Seriiia geologii, geografiia, 2003. – Вур. 5. – С. 106-117. [Сонько С.П. Інтернет-проект відкритої регіональної географічної бази даних. // Вісник Дніпропетровського національного університету. Серія геологія, географія, 2003. – Вип. 5. – С. 106-117].
24. Sonko S.P., Kyseliov Yu.O. Landshaftno-etnichna vzaemodiia yak metodologichna problema ekologii // Ekologiiia – shliakhy harmonizatsii vidnosyn pryrody ta suspilstva: Zbirnyk tez IV Mizhvuz. nauk.-prakt. konf., 16–17 zhovtnia 2014 roku / Red. Nepochatenko O.O. – Uman: Red-vyd. tsentr UNUS, 2014. – S. 9-13. [Сонько С.П., Кисельов Ю.О. Ландшафтно-етнічна взаємодія як методологічна проблема екології // Екологія – шляхи гармонізації відносин природи та суспільства: Збірник тез IV Міжвуз. наук.-практ. конф., 16–17 жовтня 2014 року / Ред. Непочатенко О.О. – Умань: Ред.-вид. центр УНУС, 2014. – С. 9-13].
25. Sonko S.P. Kontseptsiia noosfernykh ekosystem ta perspektivy yii rozvytku u agroekologichnykh doslidzhenniakh // Ekologiiia – shliakhy harmonizatsii vidnosyn pryrody ta suspilstva: Zbirnyk tez mizhvuz. nauk. konf. – Uman, 2009. – S. 6-8. [Сонько С.П. Концепція ноосферних екосистем та перспективи її розвитку у агроекологічних дослідженнях. // Екологія – шляхи гармонізації відносин природи та суспільства: Збірник тез міжвуз. наук. конф. – Умань, 2009. – С. 6-8].
26. Sonko S.P., Kosenko Yu.Yu. Doslidzhennia ekologichnoho zmistu ob'ektiv turyzmu Cherkaskoi oblasti z metoiu stvorennia GIS // Aktualni ekologichni ta agrobiologichni problemy Serednioho Prydniprov'ia v konteksti staloho rozvytku: Materialy regionalnoi nauk.-prakt. konf. / Redkol.: T.S. Ninova (vidp. red.) ta in. – Cherkasy: FOP Belinska O.B., 2012. – S. 192-195. [Сонько С.П., Косенко Ю.Ю. Дослідження екологічного змісту об'єктів туризму Черкаської області з метою створення ГІС // Актуальні екологічні та агробіологічні проблеми Середнього Придніпров'я в контексті сталого розвитку: Матеріали регіональної наук.-практ. конф. / Редкол.: Т.С. Нінова (відп. ред.) та ін. – Черкаси: ФОП Белінська О.Б., 2012. – С. 192-195].
27. Sonko S.P., Mazurenko Yu.Yu. Vykorystannia metodyky elementarnykh GIS dlia stvorennia geografichnoi bazy danykh z silskoho ekoturizmu // Ekologiiia – shliakhy harmonizatsii vidnosyn pryrody ta suspilstva: Zbirnyk tez mizhvuz. nauk. konf. – Uman, 2009. – S. 88-89. [Сонько С.П., Мазуренко Ю.Ю. Використання методики елементарних ГІС для створення географічної бази даних з сільського екотуризму // Екологія – шляхи гармонізації відносин природи та суспільства: Збірник тез міжвуз. наук. конф. – Умань, 2009. – С. 88-89].
28. Sonko S.P., Maksymenko N.V. Evoliutsiia mekhanichnoho obrobittu gruntu yak holovnyi chynnyk planuvannia agrolandshaftu (ekologichni nadii ta rozcharuvannia) // Visnyk KhNU imeni V.N. Karazina. Seriiia «Ekologiiia». – Kharkiv, 2012. – № 1004. – S. 7-22. [Сонько С.П., Максименко Н.В. Еволюція механічного обробітку ґрунту як головний чинник планування агроландшафту (екологічні надії та розчарування) // Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна. Серія «Екологія». – Харків, 2012. – № 1004. – С. 7-22].
29. Sonko S.P., Maksymenko N.V. Pro mekhanizmy ekologichnoi ekspansii liudstva // Liudyna ta dovkillia. – Kharkiv: Vydavnytstvo KhNU imeni V.N. Karazina, 2013. – Вур. 2(15). – S. 5-21. [Сонько С.П. Максименко Н.В. Про механізми екологічної експансії людства // Людина та довкілля. – Харків: Видавництво ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2013. – Вип. 2(15). – С. 5-21].
30. Sonko S.P. Prostorovyi rozvytok sotsio-pryrodnykh system: shliakh do novoi paradyhmy: Monografiia. – Kyiv: Nika Tsentr, 2003. – 287 s. [Сонько С.П. Просторовий розвиток соціо-природних систем: шлях до нової парадигми: Монографія. – Київ: Ніка Центр, 2003. – 287 с.].
31. Sonko S.P. Pro suchasni napriamy rozvytku ekologichnykh doslidzhen v agrarnykh VNZ Ukrainy // Ekologiiia – shliakhy harmonizatsii vidnosyn pryrody ta suspilstva: Zbirnyk tez II Mizhnar. nauk. konf. – Uman: Red.-vyd. tsentr UNUS, 2010. – S. 3-6. [Сонько С.П. Про сучасні напрями розвитку екологічних досліджень в аграрних ВНЗ України // Екологія – шляхи гармонізації відносин природи та суспільства: Збірник тез II Міжнар. наук. конф. – Умань: Ред.-вид. центр УНУС, 2010. – С. 3-6].
32. Sonko S.P., Putilov V.M., Prymachenko M.K., Rozumovskyi O.O. Geoinformatsiina systema monitorynhu navkolyshniho seredovyscha Kryvbasi v seredovyschi MS Office, elektr. rozrobka. – Kryvyi Rih, KEI KNEU, 2001. [Сонько С.П., Путилов В.М., Примаченко М.К., Розумовський О.О. Геоінформаційна система моніторингу навколишнього середовища Кривбасу в середовищі MS Office, електр. розробка. – Кривий Ріг, KEI KNEU, 2001].
33. Sonko S.P. Rol agroekosystem u zabezpechenni staloho rozvytku // Ekologiiia – shliakhy harmonizatsii vidnosyn pryrody ta suspilstva: Zbirnyk tez III Mizhvuz. nauk. konf. z mizhnar. uchastiu, 11-12 zhovtnia 2012 roku / Red. Nepochatenko O.O. – Uman: Red-vyd. tsentr UNUS, 2012. – S. 10-13. [Сонько С.П. Роль агроекосистем у забезпеченні сталого розвитку // Екологія – шляхи гармонізації відносин природи та суспільства: Збірник тез III Міжвуз. наук. конф. з міжнар. участю, 11-12 жовтня 2012 року / Ред. Непочатенко О.О. – Умань: Ред.-вид. центр УНУС, 2012. – С. 10-13].
34. Sonko S.P., Chervyachenko Ye.V., Putilov V.M. Dovidkova geoinformatsiina systema «Mista Ukrainy» v sere-

- dovyshchi MS Office, elektr. rozrobka. – Kryvyi Rih, KEI KNEU, 2001. [Сонько С.П., Червяченко Є.В., Путілов В.М. Довідкова геоінформаційна система «Міста України» в середовищі MS Office, електр. розробка. – Кривий Ріг, KEI KHEU, 2001].
35. Sonko S.P., Shyian D.V. Problema vyboru masshtabu v suspilno-geografichnomu doslidzhenni. // *Problemy bezperervnoi geografichnoi osvity i kartografii: Zbirnyk naukovykh prats.* – Kharkiv: KhNU im. V.N. Karazina, 2011. – Vyr. 13. – S. 92-95. [Сонько С.П., Шиян Д.В. Проблема вибору масштабу в суспільно-географічному дослідженні // *Проблеми безперервної географічної освіти і картографії: Збірник наукових праць.* – Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2011. – Вип. 13. – С. 92-95].
 36. Sonko S.P. Shliakhy ekologizatsii agrolandshaftiv // *Monitorynh ta okhorona bioriznomanittia agrolandshaftiv: materialy regional. nauk.-prakt. Internet-konf., m. Uman, 31 zhovtnia 2013 r.* – Uman: Vydavnycho-poligrafichnyi tsentr «Vizavi», 2013. – S. 65-68. [Сонько С.П. Шляхи екологізації агро ландшафтів // *Моніторинг та охорона біорізноманіття агроландшафтів: матеріали регіонал. наук.-практ. Інтернет-конф., м. Умань, 31 жовтня 2013 р.* – Умань: Видавничо-поліграфічний центр «Візаві», 2013. – С. 65-68].
 37. Sonko S.P. Ekonomiko-geograficheskoe issledovanie agropromyshlennoi integratsii v sviazi s resheniem ekologicheskikh problem Severo-Vostochnoi Ukrainy (Kharkovskaia oblast): avtoref. diss. kand. geogr. nauk: spets. 11.00.02 “Ekonomicheskaiia geografiia”. – M.: MGU im. M.V. Lomonosova, 1990. – 24 s. [Сонько С.П. Экономико-географическое исследование агропромышленной интеграции в связи с решением экологических проблем Северо-Восточной Украины (Харьковская область): автореф. дисс. канд. геогр. наук: спец. 11.00.02 «Экономическая география». – М.: МГУ им. М.В. Ломоносова, 1990. – 24 с.].
 38. Topchiev A.G. Geograficheskie osnovy zemelnogo kadastra gornykh raionov (na primere Ukrainskikh Karpat): avtoref. diss. kand. geogr. nauk: spets. “Ekonomicheskaiia geografiia”. – Lvov: LGU, 1966. – 19 s. [Топчиев А.Г. Географические основы земельного кадастра горных районов (на примере Украинских Карпат): автореф. дисс. канд. геогр. наук: спец. 11.00.02 «Экономическая география». – Львов: ЛГУ, 1966. – 19 с.].
 39. Topchiev O.H. Kadastrova otsinka bahatorichnykh plodovykh nasadzhen // *XL Nauk. konf. Lvivskoho universytetu: geologii ta geografiia (tezy dopovidei).* – Lviv: Vydavnytstvo Lvivskoho universytetu, 1966. [Топчиев О.Г. Кадастрова оцінка багаторічних плодкових насаджень // *XL Наук. конф. Львівського університету: геологія та географія (тези доповідей).* – Львів: Видавництво Львівського університету, 1966.
 40. Chaianov A.V. Krestianskoe khoziaistvo: izbrannye trudy. – M.: Ekonomika, 1989. – 492 s. [Чаянов А.В. Крестьянское хозяйство: избранные труды. – М.: Экономика, 1989. – 492 с.].
 41. Chelintsev A.N. Raiony Evropeiskoi Rossii, ustanavliyaemye po tipam organizatsii selskoho khoziaistva // *Trudy Volnogo ekonomicheskogo obshchestva, t. I, kn. 3-4.* – SPb., 1912. [Челинцев А.Н. Районы Европейской России, устанавливаемые по типам организации сельского хозяйства // *Труды Вольного экономического общества, т. I, кн. 3-4.* – СПб., 1912].
 42. Chelintsev A.N. Selskokhoziaistvennye raiony Evropeiskoi Rossii, kak stadii selskokhoziaistvennoi evoliutsii, i kulturnyi uroven selskogo khoziaistva v nikh. – SPb., 1910. [Челинцев А.Н. Сельскохозяйственные районы Европейской России, как стадии сельскохозяйственной эволюции, и культурный уровень сельского хозяйства в них. – СПб., 1910].
 43. Anyfoodanyfeed [Електронний ресурс]. – Режим доступу: anyfoodanyfeed.com.
 44. KolosokInfo – всеукраїнський довідник по сільському господарству [Електронний ресурс]. – Режим доступу: kolosok.info.
 45. Wikipedia [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>.

Summary

Sergiy Sonko. AGRICULTURE PRODUCTION TYPOLOGY OF KHARKIV REGION: AFTER THIRTY YEARS.

The necessity of «implementation» agricultural specialization for natural landscapes is grounded. Statistical, cartographic and grade method are applied in the investigation. The zonality level of separate farms was estimates on a 5-ball scale. At determination of productivity type except for the level of zonality the level of intensity of certain direct was also taken into account.

In 2015 year 1617 farms worked on territory of the Kharkov area. Its basis made by those which are specialized on growing of grain-crops and sunflower. Its level of zonality estimated as 4-5 marks. After the amount of diversity of fields farm-grower-stock-raising productivity types appeared most various. Its middle level of zonality estimated as 4 marks. The basis of specialization its farms made by fields: grain-growing, sunflower, cattle breeding of different directions, pig breeding. For 30 years of development of agriculture of Kharkiv region his specialization substantially changed. So, today only on 2 types: corn-oil and the grain-growing are 80-85% farms.

The indicated tendency is explained both the demographic crisis of the Ukrainian village, the result of which was become by almost complete degradation of labor intensive stock-raising, and more hard laws of market economy, which objectively «washed» down fields with a low differential profit. High consumer potential of Kharkov-city stipulates demand on development of more wide spectrum of azonal fields of plant-grower and stock-raising, which requires high charges on support of specialization, uncharacterless for this natural zone. Conducted agricultural typology can be useful to the further analysis of accordance specialization agroclimatic terms.

Key words: production type of agriculture, agricultural district, specialization of agriculture, elementary GIS.